

УДК 343.364 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.4.48>

Г. С. Крайник

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та публічного управління
Житомирського державного університету імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0001-7018-7710

А. А. Вознюк

доктор юридичних наук, професор,
завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-3352-5626

Т. Б. Ніколаєнко

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: 0000-0002-4587-2561

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ СУДУ АБО ІНШОГО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ (СТ. 384 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

У статті здійснено кримінально-правовий аналіз об'єктивних ознак введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (за ст. 384 Кримінального кодексу України). Актуалізовано, що ця стаття визначає кримінальну відповідальність за завідоме надання неправдивих відомостей свідками, потерпілими, експертами, оцінювачами або перекладачами під час здійснення досудового розслідування та безпосередньо в процесі здійснення правосуддя та найголовніше – справедливого судового рішення. Під час дії воєнного стану в Україні актуальним залишається забезпечення правосуддя, на що суттєво впливають рішення органів дізнання та досудового слідства, перекладачів, експертів та інших учасників провадження. Родовим об'єктом уведення в оману суду або іншого уповноваженого органу є правовідносини між учасниками судочинства (провадження) у сфері забезпечення здійснення та охорони правосуддя. Так, правовідносини забезпечують формування й довіру до доказів, на основі яких суд чи інший визначений законом юридичний арбітр ухвалює несприятливе для особи рішення чи звільняє її від кримінальної відповідальності чи задовольняє (відмовляє в задоволенні) інших позовних вимог.

Правильне наукове розуміння об'єктивних ознак введення в оману суду або іншого уповноваженого органу за неправдиві свідчення має значення для законного судового вирішення справ, а також захисту прав та інтересів осіб, їх гідності та авторитету судів і правоохоронних органів. Предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, є завідомо неправдива інформація, що може суттєво вплинути на рішення суду та провадження дізнання або досудового слідства. Ця інформація може стосуватися показань свідків і потерпілих, висновків експертів, оцінювачів або перекладів. Об'єктивна сторона порушення виявляється в учиненні низки альтернативних дій та обставин, що спрямовані на введення в оману суду чи інших уповноважених органів. Ці дії є суспільно небезпечними, протиправними, активними та вчиняються з усвідомленням їх наслідків. Підкреслено, що спірною є наукова позиція тих учених, які вважають, що відсутність попереднього повідомлення про кримінальну відповідальність за лжесвідчення виключає кримінальну відповідність за ст. 384 КК України.

Ключові слова: докази, експерт, кримінальна відповідальність, кримінальні правопорушення, лжесвідчення, оцінювач, перекладач, потерпілий, правосуддя, предмет, свідок, слідство, справедливість, суд.

Вступ. Актуальність наукової статті про кримінально-правовий аналіз об'єктивних ознак введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (згідно зі статтею 384 Кримінального кодексу України) є важливою у сучасному контексті науки кримінального права для забезпечення ефективного правосуддя в Україні.

По-перше, у зв'язку зі зростанням кількості кримінальних правопорушень та важливістю забезпечення справедливості в судочинстві, детальний аналіз ознак таких кримінальних правопорушень набуває вельми важливого значення. Наукове з'ясування об'єктивних ознак, які характеризують це кримінальне правопорушення, сприятиме покращенню правозастосування та забезпеченню довіри до судової гілки влади зокрема та державної влади загалом.

По-друге, українське судочинство, рівень довіри до якого залишається, на жаль, поки низьким, потребує не тільки критики, однак і наукової підтримки, особливо в разі зміни редакції певної статті КК України (що відбулося зі ст. 384 КК України, про яку йдеться у статті) або іншого нормативного акта. Слушним у цьому аспекті будуть наукові положення, які підвищують рівень довіри до доказів у процесі здійснення правосуддя. Одними з головних складових цього є покази свідків, потерпілих, висновки експертів спеціалістів, оцінювачів, до яких у суспільства не має виникати будь-яких сумнівів у їх правдивості та достовірності.

По-третє, в умовах постійного розвитку інформаційного суспільства та технологій злочинність здатна змінюватися та адаптуватися до нових умов. Тому потреба постійного аналізу та вдосконалення кримінального законодавства щодо ознак таких кримінальних правопорушень підсилює актуальність забезпечення відповідності правових норм реальним суспільним потребам.

Питання кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу розробляли такі вітчизняні науковці: Н. Алексєєва, М. Бажанов, В. Борисов, С. Денисов, В. Навроцький, В. Опанасенко, В. Осадчий, В. Тютюгін, О. Фелик, М. Шепітько та ін. Проте дискусійними або за межами їх аналізу залишаються певні важливі наукові положення цієї проблематики. Тим самим стаття є актуальною, адже новітній науковий аналіз об'єктивних ознак кримінального правопорушення – введення в оману суду або іншого уповноваженого органу – дасть можливість правильно кваліфікувати відповідні кримінальні правопорушення,

розробити більш ефективні способи доказування цієї категорії справ, що загалом може підвищити довіру до правосуддя в Україні.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу поглядів з цієї проблематики вчених у галузі кримінального права та чинного законодавства з'ясувати об'єктивні ознаки введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК України), розкрити їх зміст.

Виклад основних положень. У науковій спільноті галузі кримінального права існують певні тенденції щодо аналізованої тут проблематики. Так, Н. Алексєєва з'ясувала питання кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них, зокрема соціальну зумовленість криміналізації діянь, спрямованих на перешкоджання одержанню достовірних доказів і встановлення істини у справі [1]. В. Опанасенко було розглянуто питання кримінальної відповідальності за фальсифікацію доказів: особливості регламентації та шляхи вдосконалення [2]. О. Фелик дослідив родовий та безпосередній об'єкти введення в оману суду або іншого уповноваженого органу [3; 4]. М. Шепітько дослідив кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання [5], а згодом – злочини у сфері правосуддя [6].

Водночас деякі питання кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, наприклад об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, залишилися дискусійними, тому потребують дослідження.

М. Шепітько визначає, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень у сфері правосуддя визначив суспільні відносини у сфері забезпечення здійснення правосуддя [7, с. 212]. О. Фелик пропонує родовим об'єктом кримінальних правопорушень проти правосуддя розуміти суспільні відносини, що виникають між учасниками судочинства (провадження) та іншими зацікавленими особами, які забезпечують умови з належної охорони (відповідно до чинного законодавства) правосуддя в Україні [3, с. 174]. Обидва автори визнають об'єктом складу кримінального правопорушення суспільні відносини, а вказані визначення дають, на наш погляд, достатнє уявлення про родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти правосуддя. При цьому М. Шепітько акцентує на забезпеченні здійснення правосуддя, не згадуючи у визначенні про учасників судочинства [7, с. 212], а О. Фелик – на складі

учасників судочинства (провадження) та на охороні правосуддя [3, с. 174].

Визнаючи об'єктом кримінального правопорушення не всі суспільні відносини, а лише ті, що охороняються правом, на наш погляд, варто говорити про правовідносини як об'єкт складу будь-якого кримінального правопорушення. Отже, родовим об'єктом уведення в оману суду чи іншого уповноваженого органу є правовідносини між учасниками судочинства (провадження) у сфері забезпечення здійснення та охорони правосуддя.

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, є суспільні відносини стосовно забезпечення належних умов для отримання суб'єктами провадження правдивої інформації, що відповідає чинному законодавству. Ця інформація включає в себе правдиві показання свідка або потерпілого, достовірні висновки експертів і спеціалістів, документи, які складені для подання або подані до органу, який здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищої ради правосуддя, тимчасової слідчої чи спеціальної комісії Верховної Ради України. Також до цієї інформації належать надані достовірні або непідроблені докази, правдиві звіти оцінювачів майна, а також правильні переклади, зроблені перекладачами у вищезазначених випадках [4, с. 210]. Позитивним аспектом цього визначення є належна деталізація, а негативним – складність для сприйняття.

Основним безпосереднім об'єктом складу аналізованого кримінального правопорушення М. Шепітько називає суспільні відносини, що забезпечують формування доказів та інформації, що має оцінний характер, який окреслюється показаннями свідка або потерпілого, висновком експерта, перекладом, зробленим перекладачем, звітом оцінювача майна, наданими під час здійснення правосуддя [5, с. 43-44]. Із таким визначенням можна погодитися, замінивши термін «суспільні відносини» на «правовідносини». Додатковими безпосереднім об'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, є правовідносини, що забезпечують установлені законом права та інтереси фізичних і юридичних осіб, волі, честі та гідності фізичної особи, авторитет судів і правоохоронних органів при здійсненні правосуддя.

Предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України,

є завідомо неправдива інформація, що може суттєво вплинути на рішення суду та проведення дізнання або досудового слідства. Предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, на нашу думку, слід розуміти таку завідомо неправдиву інформацію, що може суттєво вплинути на рішення суду та проведення дізнання або досудового слідства: завідомо неправдива інформація про фактичні обставини провадження у вигляді показань, які містяться у протоколах слідчих або судових дій та інших документованих носіях – щодо свідка та потерпілого; завідомо неправдива інформація про фактичні обставини провадження, що міститься у їх висновках – щодо експерта та спеціаліста; завідомо неправдива інформація, що міститься у звіті оцінювача майна – щодо оцінювача; завідомо неправдива інформація, що міститься в перекладі про фактичні обставини провадження – щодо перекладача; інші завідомо недостовірні або підроблені докази – щодо інших доказів.

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 384 Кримінального кодексу України, виявляється в учиненні таких альтернативних дій: надання свідомо неправдивих показань свідком; подання свідомо неправдивих показань потерпілим; представлення неправдивого висновку експерта; надання неправдивого звіту оцінювача майна або виконання неправомірного перекладу перекладачем. Кожна з цих дій утворює закінчене кримінальне правопорушення від моменту їх учинення, яке поєднується з проголошенням відповідних відомостей, їх фіксацією та оформленням. Кримінальне правопорушення вважається завершеним незалежно від того, чи були виявлені ці протиправні дії до винесення судового рішення. Діяння виражається у формі активної, суспільно небезпечної, усвідомленої, конкретної та вольової (цілеспрямованої) діяльності, спрямованої на введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу. Окрім діяння, до обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, на думку М. Шепітька, належать спосіб (обман) та обстановка [5, с. 91, 150].

Щодо способу, то він прямо не вказаний у ст. 384 КК, і тому ми не підтримуємо визнання способу обману обов'язковою ознакою об'єктивної сторони вказаного складу кримінального правопорушення. Також не виокремлює спосіб обов'язковою ознакою В. Тютюгін [8, с. 877, 878].

Щодо обставинки вона виражається в тому, що об'єктивна сторона відбувається під час проведення дізнання чи досудового слідства, під час здійснення виконавчого провадження, в суді та ін. [8, с. 878].

Ще одним дискусійним питанням щодо застосування ст. 384 КК України є те, чи впливає на кримінальну відповідальність свідка, експерта та інших осіб попередження або непопередження їх про кримінальну відповідальність за ст. 384 КК України. В. Тютюгін переконаний, що таке непопередження про кримінальну відповідальність виключає кримінальну відповідальність [8, с. 878]. Із вказаною позицією не погоджується М. Шепітько, наводячи слушні аргументи про те, що: 1) згідно зі ст. 68 Конституції України незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності; 2) підставою кримінальної відповідальності за ст. 2 КК України є діяння, яке містить склад кримінального правопорушення [5, с. 155], а про попередження про відповідальність там не йдеться. Також резонним є риторичне питання: а чому тоді не попереджають за кримінальну відповідальність за умисне вбивство, зґвалтування тощо? За даними дослідження судових вироків за ст. 384 КК, у 98% вироків вказувалось про попередження свідків, потерпілих та інших осіб про настання кримінальної відповідальності за ст. 384 КК України [5, с. 155]. Більш аргументованою видається позиція М. Шепітька, що непопередження про кримінальну відповідальність за ст. 384 КК України в жодному разі не виключає кримінальної відповідальності.

Висновки. Отже, стаття 384 КК України визначає кримінальну відповідальність за завідоме надання неправдивих відомостей свідками, потерпілими, експертами, оцінювачами або перекладачами під час здійснення досудового розслідування та безпосередньо в процесі здійснення правосуддя та, найголовніше, справедливого судового рішення.

Родовим об'єктом уведення в оману суду або іншого уповноваженого органу є правовідносини між учасниками судочинства (провадження) у сфері забезпечення здійснення та охорони правосуддя.

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, є правовідносини, що забезпечують формування доказів та інформації, що має оцінний характер, який окреслюється показаннями свідка або потерпілого, висновком експерта, перекладом, зробленим переклада-

чем, звітом оцінювача майна, наданими під час здійснення правосуддя. Додатковими безпосереднім об'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, є правовідносини, що забезпечують установлені законом права та інтереси фізичних і юридичних осіб, волі, честі та гідності фізичної особи, авторитет судів і правоохоронних органів при здійсненні правосуддя. Так, суспільні відносини забезпечують формування та довіру до доказів, на основі яких суд чи інший визначений законом юридичний арбітр ухвалює несприятливе для особи рішення чи звільняє її від кримінальної відповідальності або задовольняє (відмовляє в задоволенні) інші позовні вимоги. Правильне наукове розуміння об'єктивних ознак уведення в оману суду або іншого уповноваженого органу за завідомо неправдиві свідчення має значення для судового вирішення справ, а також захисту прав та інтересів осіб, їх гідності та авторитету судів і правоохоронних органів.

Предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, є завідомо неправдива інформація, що може суттєво вплинути на рішення суду та проведення дізнання або досудового слідства. Ця інформація може стосуватися показань свідків і потерпілих, висновків експертів, оцінювачів або перекладів.

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 384 Кримінального кодексу України, виявляється в учиненні таких альтернативних дій: надання свідомо неправдивих показань свідком; подання свідомо неправдивих показань потерпілим; представлення неправдивого висновку експерта; надання неправдивого звіту оцінювача майна або виконання неправомірного перекладу перекладачем. Кожна з цих дій утворює закінчене кримінальне правопорушення від моменту їх учинення, яке поєднується з проголошенням відповідних відомостей, їх фіксацією та оформленням.

Підкреслено, що спірною є наукова позиція тих учених, які вважають, що відсутність попереднього повідомлення про кримінальну відповідальність за лжесвідчення виключає кримінальну відповідність за ст. 384 КК України, оскільки, по-перше, згідно зі ст. 68 Конституції України незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності; по-друге, підставою кримінальної відповідальності за ст. 2 КК України є діяння, яке містить склад кримінального правопорушення незалежно від попередження про кримінальну відповідальність.

Список використаної літератури:

1. Алексєєва Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держ. і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2015. 19 с.
2. Опанасенко В. І. Кримінальна відповідальність за фальсифікацію доказів: особливості регламентації та шляхи вдосконалення: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2019. 20 с.
3. Фелик О.В. Родовий об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого статтею 384 КК. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 5. С. 170-175. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2023/29.pdf.
4. Фелик О.В. Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 202-223. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2023/29.pdf.
5. Шепітько М.В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання: монографія за ред. проф. Борисова В.І. Харків: Апостіль, 2012. 260 с.
6. Шепітько М.В. Злочини у сфері правосуддя: еволюція поглядів та наукові підходи до формування засобів протидії: монографія. Харків: Право, 2018. 408 с.
7. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 томах. Том 17: Кримінальне право України; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Харків: Право, 2016. 1064 с.
8. Кримінальний кодекс України.: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Науково-практ. коментар. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.

Krainyk H. S., Vozniuk A. A., Nikolaienko T. B. Criminal law analysis of objective signs of misleading the court or other authorized body (Article 384 of the Criminal Code of Ukraine)

The article provides a criminal legal analysis of the objective signs of misleading the court or other authorized body (Article 384 of the Criminal Code of Ukraine). It has been updated that Article 384 of the Criminal Code of Ukraine defines criminal liability for the knowing provision of false information by witnesses, victims, experts, evaluators, or translators during the pre-trial investigation and directly in the process of justice and the very essence of a fair court decision. The generic object of this criminal offense is the legal relations between the participants in the judicial proceedings (proceedings) in the sphere of ensuring the implementation and protection of justice. The main direct object of the criminal offense provided for in Art. 384 of the Criminal Code of Ukraine are public relations regarding the provision of appropriate conditions for the subjects of the proceedings to obtain truthful information that corresponds to the current legislation. Thus, social relations ensure the formation and trust of evidence, based on which a court or other legal arbiter determined by law makes a decision unfavorable to a person or exempts him from criminal liability or satisfies (refuses to satisfy) other claims. Correct scientific understanding of the objective signs of misleading the court or other authorized body for perjury is important for the judicial resolution of cases, as well as the protection of the rights and interests of individuals, their dignity, and the authority of courts and law enforcement agencies. The subject of the analyzed criminal violation is knowingly false information that may affect the outcome of the court process or investigation. This information may refer to the testimony of witnesses and victims, the opinions of experts, evaluators, or translations. The objective side of the violation is manifested in the performance of such actions and circumstances, which are aimed at misleading the court or other authorized bodies. These actions are socially dangerous and are committed deliberately, with awareness of their consequences. It is pointed out that the scientific position of those scientists who believe that the lack of prior notification of criminal liability for perjury excludes criminal liability for false testimony before a court or other legally authorized arbitral legal body are controversial, excludes criminal compliance under Art. 384 of the Criminal Code of Ukraine, since, firstly, according to Art. 68 of the Constitution of Ukraine, ignorance of laws does not exempt from legal responsibility; secondly, the basis of criminal liability under Art. 2 of the Criminal Code of Ukraine is an act that contains the composition of a criminal offense, regardless of a warning about criminal liability.

Key words: *appraiser, court, criminal liability, criminal offences, evidence, expert, investigation, justice, perjury, subject, translator, victim, witness.*